

Biblioteka
Prozna putovanja

Naslov originala
Guus Kuijer
Het boek van alle dingen

© **Copyright text © 2004 by Guus Kuijer**
First published in 2004 by Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam
© 2023, za srpski jezik *Odiseja*

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Objavlivanje ove knjige pomogao je program
„Kreativna Evropa“ Evropske unije

The European Commission support for the production of this publication
does not constitute an endorsement of the contents which reflects
the views only of the authors, and the Commission cannot be held
responsible for any use which may be made of the information contained
therein.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Objavlivanje ove knjige podržala je Holandska fondacija
za književnost.

His Kajer

KNJIGA SVIH STVARI

Prevela s holandskog
Jelica Novaković Lopušina

Odiseja
Beograd, 2023.

Pred početak priče

Vama to slobodno mogu reći: Tomasov slučaj bio je za mene potpuno neočekivan. Zapravo sam nameravao da napišem sasvim drugačiju knjigu. Dirljivu knjigu koja ume i da zasmije. O svom srećnom detinjstvu. O mom ocu koji mi je pre počinka svirao na violini. Predivno! O mojoj majci koja ga je pritom pratila umilnim glasom. Dirljivo! O mojoj braći i sestrama koji su me obožavali. O mojim drugarima koji su mi dolazili na rođendan kako bismo se igrali kukhapena.* Naslov bi bio *Avanture srećnog deteta*. Zamišljao sam kako bi to postala omiljena božićna lektira. Ne samo za decu već i za očeve i majke, deke i bake. Čak bi je i predsednik vlade pročitao u jednom dahu. Po mogućstvu uz svetlost sveće, kraj pucketave vatre kamina i uz šolju toplog čokoladnog mleka.

* *Koekhappen* – igra u kojoj takmičari treba da pojedu kolač ne dodirujući ga rukama. (*Prim. prev.*)

Ali, onda me je posetio gospodin Kloper. Nisam ga poznavao. Nije ni on mene poznavao, ali je znao za mene pošto sam svetski poznat pisac knjiga za decu. Nije da se hvalim.

Gospodin Kloper je bio istih godina kao ja. Kosa mu je bila bela, glava proćelava. Ali i gospodin Kloper je nekad bio dete.

Kad smo zajedno seli pred pucketavu vatru kamina, gospodin Kloper je iz tašne izvukao debelu školsku svešku. „Znam vas kao saosećajnog pisca“, rekao je.

Klimnuo sam glavom jer je to istina. Veoma saosećam s ljudima. Možda malo i preterujem s tim.

„Zato sam želeo da pročitate ovo.“ Pružio mi je svešku. „Ovo sam napisao kad mi je bilo devet godina“, reče. „Nedavno sam opet pročitao. Mislim da zavređuje pažnju. Ipak, najpre pročitajte, jer je možda suviše bezobzirno.“

Trgoh se. „Bezobzirno?“, upitah zgranuto.

„Da“, reče gospodin Kloper. „Imao sam nesrećno detinjstvo a od toga se postaje bezobziran.“

Zurio sam u rasplamsalu vatru. Bezobzirnost predstavlja problem, posebno u knjigama za decu. „Pogledaću i javiću vam se“, rekoh.

Ispratio sam gospodina Klopera do vrata. „Jeste li i dalje bezobzirni?“ upitah ga na do vratku.

Gospodin Kloper klimnu glavom.

„U vašim godinama?“

„Tako je kako je“, odvrati. Zatim nestade u gustoj vejavici.

Tog istog dana pročitao sam *Knjigu svih stvari* u jednom dahu. Bila je bezobzirna. Lično sam veoma obziran, ali lako je meni, imao sam srećno detinjstvo. Preko nedelje sam išao u onu divnu školu. Učitelj Drndoje! Učiteljica Pletiperka! Svako veče očeva milozvučna violina i majčin ljupki sopran! Nemam nikakvog razloga da budem bezobziran ili bezočan, ali mislim da i nesrećna deca imaju pravo da se njihov glas čuje.

Nazvao sam gospodina Klopera i ugovorio viđenje. Proveli smo mnoge večeri zajedno uz pucketanje vatre u kaminu te je tako nastala ova knjiga.

„Pa, Tomase?“, upitah ga poslednje večeri. „Je l' ti pošlo za rukom?“ U međuvremenu smo, naime, prešli na ti.

„Šta, Hise?“, upita on.

„Jesi li sad srećan, Tomase?“

„Jesam“, odvrati on.

Tad smo popili po šolju toplog čokoladnog mleka.

Tomas je vidao stvari koje niko drugi nije video. Nije znao otkud to, ali tako je oduvek bilo. Sećao se jednog dana kad je padao strašan grad. Uleteo je u neki ulaz i video kako izrešetano lišće pada sa drveća. Potrčao je kući.

„Odjednom je jesen“, uzviknuo je. „Sve lišće je otpalo s drveća.“

Njegova majka je pogledala kroz prozor. „Ma kakvi“, rekla je. „Otkud ti sad to?“

Tomas je pogledao i shvatio da je majka u pravu. Krošnje drveća su još bile pune lišća. „Ovde nije“, reče, „ali u Ulici Jana van Ejka sve lišće leži na ulici.“

„A, tako“, odvrtila je majka. Po izrazu njenog lica video je da mu ne veruje.

Tomas je otišao u svoju sobu i uzeo svesku u kojoj je počeo da piše knjigu.

Knjiga svih stvari, tako se zvala. Uzeo je pero i zapisao: „Padao je tako strašan grad da je lišće otpadalo

kao izrešetano. To se stvarno dogodilo, u Ulici Jana van Ejka, kad mi je bilo devet godina, u leto 1951.“

Pogledao je kroz prozor kako bi razmislio jer bez prozora nije mogao da razmišlja. A onda je zapisao: „Biću jednom srećan.“

Čuo je oca kako stiže kući i pomislio: „Pola šest je a ja i dalje ne znam o čemu je moja knjiga. O čemu, zapravo, govore knjige?“

Postavio je to pitanje za stolom.

„O ljubavi i tako tome“, zakikotala se njegova sestra Margot koja je išla u gimnaziju i bila glupa kao ćurka.

Otac je, međutim, odvratio: „Sve značajne knjige su o Bogu.“

„O ljubavi i Bogu“, na to će majka, ali otac ju je tako strogo pogledao da je pocrvenela.

„Ko ovde ponekad pročita knjigu?“, pitao je.

„Ti“, odgovorila je ona.

„Ko, dakle, zna o čemu govore knjige? Ti ili ja?“

„Ti“, rekla je majka.

„Biću jednom srećan“, pomislio je Tomas, ali nije izgovorio. Pogledao je u majku i video da je tužna. Hteo je da ustane i zagrlji je obema rukama, ali nije mogao. To je bilo nemoguće, ali nije znao zašto. Ostao je da sedi, ukrućen na stolici.

Margot se opet kikotala. Zato što je bila glupa.

„U Ulici Jana van Ejka padao je tako strašan grad da je lišće otpalo s grana“, rekao je naglas.

Majka ga je pogledala i nasmešila se. Izraz lica joj je postao radostan, kao da ju je stvarno zagrlio.

„Ovo je bila tajna poruka koju samo mama razume“, pomislio je. Istina, jer ni otac ni Margot nisu podigli oči s tanjira.

Kad ga je majka povela na spavanje upitala ga je: „Hoćeš li lepo sanjati, mali moj sanjaru?“

Tomas je klimnuo. „Dobar sam ja dečak, zar ne?“, pitao je.

„Ti si najbolji dečak na celom svetu“, reče ona. Zagrlila ga je i čvrsto privila uz sebe. Tomas je osetio kako tiho plače. Osetio je ledenu studen u duši i pomislio: „Bog će ga strašno kazniti, gnojnom kugom ili tako nečim.“

Ali kasnije, kada je ostao sam u krevetu zagledan u mrak, uplašio se da će se Bog možda ljutiti na njega. „Šta mogu što mi neke stvari padaju na pamet. Ali ne mislim to ozbiljno, tako da valjda nije strašno. Ja čak i ne znam šta je gnojna kuga.“

Tad je utonuo u san.

Čitavih nedelju dana bilo je tako pakleno vruće da su po kanalima plivale tropske ribice. Tomas ih je video svojim očima. Bile su to ksife. Znao je to sa sigurnošću zato što ih je imao u akvarijumu. Simpatične su to ribice koje šašavo plešu po vodi kad su zaljubljene.

Bilo je to u blizini Ženske gimnazije koju je pohađala Margot. Ležao je na stomaku u travi kraj kanala kad ih je video kako promiču u vodi. Na desetine njih. Vraćajući se kući, pitao se da li će mu neko verovati. Naišao je na Elizu kojoj je već bilo šesnaest godina. Išla je s Margot u razred i stanovala je iza ugla. Imala je veštačku nogu od kože koja je škripala kao nove cipele.

„U kanalu plivaju tropske ribice“, rekao je.

Eliza je zastala pa je njena noga prestala da škripi.

Kroz Tomasa kao da je prošla neka vrsta strujnog udara jer je neočekivano shvatio koliko je lepa.

„To je zato što ih ljudi bace u klozetsku šolju kad krenu na odmor“, rekla je.

Tomas na trenutak nije mogao da misli jer ga je Eliza netremice gledala svojim tamnoplavim očima. „A i zbog vrućine“, promućao je.

„Inače, ima i krokodila u kanalizaciji“, na to će Eliza. Opet je zaškripala jer se pokrenula.

Tomas krenu za njom. „Stvarno?“ upitao je. „Jesi li to videla svojim očima?“

„Jednog, u klozetu. Veličine mog malog prsta.“, odvrati Eliza podižući ruku.

Tomas se prepao jer se na ruci nalazio samo mali prst. Ostalih nije bilo.

„O“, izustio je. Sačekao je da Eliza zamakne za ugao a onda osetio kako mu se zaprepašćenost uvukla duboko u stomak. Međutim, u glavi su mu odzvanjali veseli

zvončići. „Lepa je“, pomislio je. „I shvata šta ja vidim. Shvata da je to istina. Znači da i Eliza zna.“

Na putu kući razmišljao je: „Šta to Eliza zna?“ Nije lako razmišljati kad ne sediš kraj prozora. „Ne umem da objasnim šta to Eliza zna, ali i ja to znam: da se sa mnom nešto dešava. A kad je kod kuće seo pored prozora, pomislio je: „Gde li su joj ostali prsti?“

„Nedelja je jedini dan koji kao kolica moraš da guraš ispred sebe“, zapisao je Tomas u *Knjigu svih stvari*. „Ostali dani se sami kotrljaju nizbrdo.“

Nedeljom su išli u crkvu. Ne u neku običnu crkvu u kraju već u vrlo posebnu, udaljenu crkvu. Bila je to crkva u običnoj kući, bez tornja. Tokom bogoslužjenja mogli su se čuti susedi sa sprata kako usisavaju. Skoro niko nije išao tamo ali oni jesu: otac, majka, Margot i Tomas. Majka sa šeširom na glavi a Margot s maromom, jer je tako propisivala crkva. Ženske frizure se nisu smele videti. Kod muškaraca to nije bilo strašno jer oni nisu imali frizure.

Išli su pešice jer Bog nije želeo da nedeljom voze tramvaji. A oni ipak jesu vozili, što Bogu nije bilo pravo.

Postojale su dve najgore stvari. Jedna je bila: biti na pogrešnoj strani u ratu. Druga je bila: vožnja tramvajem u nedelju.

Tomas je jednostavno brisao tramvaje iz misli. Brisao je iz misli sve što je bilo zabranjeno: tramvaje, automobile, bicikle i dečake što igraju fudbal na ulici. Ptica ma je bilo dozvoljeno da ostanu jer one nisu znale da je nedelja. Pošto nisu imale dušu.

U crkvu je dolazilo dvadesetak prastarih ljudi koji su bili slepi, gluvi ili ćopavi. A ako im ništa nije falilo onda su na licu imali makar dve bradavice. Pored Tomasa i Margot bilo je još dvoje dece. Dve sestre. Toliko su bile blede ispod svojih marama da je bilo pitanje dana kada će umreti. „Dajem im do 1955. godine“, zapisao je Tomas u *Knjigu svih stvari*, „a onda će biti dibidus mrtve i sahranjene. Nek počivaju u miru za vijeki vjekov.“ Te reči je zapisao s knedlom u grlu, jer mu je bilo žao te dece. Ali, nažalost, nije im bilo spasa.

Bogosluženje je dugo trajalo. Narod Izrailja vukao se gundajući kroz pustinju, a crkvene klupe su bile tvrde.

Najzabavnije je bilo natpevanje. Ovako je to išlo:

Jedan ćelavi gospodin u crnoj odori s mnoštvom dugmića otpevao bi solo jedan stih. Zatim su ljudi zajedno uzvraćali. Uvek tako naizmenično. Crna odora je pevala uvek nešto drugo, ali su ljudi uzvraćali uvek istim stihom:

„Gospode miloprndi, izbavi nam sirote lešnike.“

Tomas je punim glasom učestvovao u pevanju. Istovremeno je pokušavao da izbroji svu dugmad na odori, ali svaki put bi se zabrojao.

Na putu kući Tomas je primetio da je otac zbog nečeg ljut. Otac ništa nije govorio i gledao je pravo preda se. Za stolom, nakon molitve, rekao je: „Tomase, ustani“.

Tomas je taman hteo da stavi u usta zalogaj krompira s graškom. Viljuška je ostala da visi u vazduhu. „Da ustanem?“, upitao je.

„Ustani“, odvratio je otac.

„Zašto“, upitala je majka uznemireno.

„Zato što ja tako kažem“, na to će otac.

„A, zato“, reče Margot.

Tomas je spustio viljušku na tanjir i ustao.

„Hihih“, kikotala se Margot jer je bila glupa kao guska. Da se čovek upita kako je mogla da ima sve same četvorke i petice u gimnaziji.

„Da čujemo šta si to pevao tokom litanije“, rekao je otac smrknutog lica. Litanija je bila ono naizmenično pevanje u crkvi.

Tomas pogleda u majku.

„Gledaj u mene i pevaj“, rekao je otac.

Tomas je udahnuo i zapevao: „Gospode miloprndni, izbavi nam sirote lešnike“.

Nakon toga je nastupila mrtva tišina. Tomas je pred sobom video crnu haljinu sa preko hiljadu dugmića. Dva vrapca na prozorskoj dasci svirala su u gromke trubice jer nisu znala da je nedelja.

Majka je izustila: „Tek mu je devet godina. Ne radi on to namerno.“

Otac očuta. Svečano je spustio viljušku i nož na tanjir i polagano se uspravio. Postajao je veći i veći, sve dok mu glava nije nadvisila luster iznad stola.

Sve živo na zemlji zaustavi dah. Vrapci na prozorskoj dasci zagrcnuše se svojim trubicama. Sunce se zamrača a nebo se sakupi.

„Šta to smeráš?“ vrisnula je majka piskavo. Poskočila je i povukla Tomasa unazad.

„Sklanjaj se, ženo“, zapovedio je otac glasom džina. „Govorim tvom sinu.“

Ali majka je povukla Tomasa dalje od stola i obujmila ga rukom oko ramena.

Tad se očeva ruka naglo podigla i pljesnula majku po obrazu. Ona se zateturala unazad i pustila Tomasa.

Anđeli na nebu pokrili su oči rukama i zajecali, jer tako uvek rade kad muškarac tuče svoju ženu. Duboka tuga spustila se na zemlju.

„Tata“, prošaptala je Margot.

„Ćuti!“, zagrmeo je otac. „Tomase, penji se gore. I ne zaboravi da poneseš varjaču.“

Tomas se okrenuo, pošao u kuhinju i izvukao varjaču iz fioke. A onda je potrčao uz stepenice u svoju sobu. Seo je kraj prozora i zurio napolje, ali nije mogao da misli. Svet je bio prazan. Sve što je ikad postojalo neko je izbrisao iz misli. Postojao je samo zvuk. Čuo je kako je šamar pljesnuo po majčinom mekom obrazu. Čuo je sve šamare koje je majka ikad dobila, pljusak šamara,

kao da u Ulici Jana van Ejka grad mlati sve lišće sa drveća. Pokrio je uši šakama.

Nakon što je Tomas čitavu večnost bio zagledan u ništa, začuo je kroz šake kako se otac teškim koracima penje uz stepenice. Tras, tras. Tras, tras.

„Sve je nestalo“, pomislio je. „Nema više ničeg. Ni mene.“

Tras, tras. Tras, tras.

Eto njega. Poput drveta se ukazao na do vratku. Prišao je Tomasu i ispružio ruku. Tomas mu je dao varjaču. Seo je na hoklicu kraj Tomasovog kreveta. Ništa nije rekao. Nije bilo potrebe jer je Tomas tačno znao šta mora. Skinuo je pantalone. Zatim gaćice. A onda legao na stomak preko očevih kolena tako da mu je guzica štrčala uvis.

Otpočeše batine. Varjača je fijukala kroz vazduh.

Šljis!

Bol mu je sekao kožu kao nožem.

Šljis!

S početka Tomas nije mislio ni na šta, ali nakon trećeg udarca u glavi su mu se javile reči.

Šljis! Bog..

Šljis! će...

Šljis! ga...

Šljis! strašno...

Šljis! kazniti...

Šljis! svim...

Šljis! pošastima...

Šljis! Egipta...

Šljis! jer...

Šljis! je...

Šljis! udario...

Šljis! mamu...

Rečenica je bila gotova, ali batinanje se nastavljalo. Načas mu se glava ispraznila. Ali onda su se opet javile strašne reči kakve još nikad nije pomislio:

Šljis! Bog...

Šljis! ne...

Šljis! postoji...

Šljis! Bog...

Šljis! ne...

Šljis! postoji...

Kad je batinanje napokon prestalo i kada je navukao gaćice i pantalone preko užarene zadnjice, znao je da je Otac za sva vremena batinama isteran iz njega.

„Gospode milosrdni“, reče otac. „Ponovi.“

„Gospode milosrdni“, reče Tomas.

„Izbavi nas, sirote grešnike“, reče otac.

„Izbavi nas, sirote grešnike“, reče Tomas.

„Ti ostaješ ovde“, reče otac. „Ponovićeš ovu rečenicu stotinu puta kako treba a onda ćeš sići dole.“ Zatutnjao je niz stepenice. Tras, tras. Tras, tras.

Tomas je ostao na nogama jer je imao osećaj da mu je zadnjica kao jastuče za špenadle. Šaptao je zureći kroz

prozor: „Molim te, Bože, hoćeš li, molim te, da postojiš? Sve pošasti Egipta, molim te. Išamarao je mamu, a to mu nije prvi put!“

Bog je ćutao na svim jezicima. Anđeli su pokušavali da obrišu suze, ali su im se maramice toliko natopile da je čak i u pustinjama udarila kiša.